

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
Брисковської Оксани Миколаївни
на дисертаційне дослідження Возної Тетяни Олександрівни
«Кримінальна відповідальність
за умисне знищення або пошкодження майна журналіста», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Стрімкий розвиток науки і техніки в Україні, видозмінюваність наявних чи поява нових суспільних відносин потребують правової регламентації та охорони з боку держави. Додатковою державною формою їх захисту є встановлення кримінально-правової охорони. З цією метою в кримінальне законодавство України постійно вносять зміни. Наразі в КК України внесено понад 1000 змін, переважна більшість з яких стосується норм його Особливої частини. На думку вчених, такі зміни стали своєрідним «універсальним» інструментом розв'язання найбільш значущих суспільно-економічних проблем. Одним із прикладів внесення таких змін є кримінально-правова охорона свободи слова, відносин власності. Необхідною умовою належного забезпечення конституційного права власності є протидія кримінальним правопорушенням, зокрема тим, що посягають на свободу слова. На сьогоднішній день питання кримінальної відповідальності за посягання на свободу слова та журналістської діяльності є одними із найактуальніших і найсерйозніших проблем, що постали перед суспільством і потребують свого негайного вирішення. Одним із заходів, спрямованих на охорону зазначених об'єктів, є встановлена кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347-1 КК України). Міжнародні стандарти чітко визначають зобов'язання держав щодо запобігання таким актам, ефективного їх розслідування та забезпечення відповідальності винних. Зміцнення правового механізму, забезпечення правозастосування та міжнародної співпраці є ключовими умовами для безпечної та вільної журналістської діяльності.

Україна, яка є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, гарантує свободу слова та вільне вираження власних поглядів. Однак законодавча база щодо захисту прав журналістів та їхньої професійної діяльності не відповідає потребам сучасності. У нашій державі захист журналістів урегульовує Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», якому вже понад 25 років. І хоча він зазнає істотних змін, відповідальність за посягання на журналіста була встановлена лише 2015 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів».

Десять років тому Кримінальний кодекс (далі – КК) України доповнено ст. 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста», ст. 347-1 «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста», ст. 348-1 «Посягання на життя журналіста», 349-1 «Захоплення журналіста як заручника». Водночас наявність зазначених норм у КК України ще не означає, що такий інструментарій спроможний ефективно захистити конституційні права та свободи журналістів від кримінально протиправних посягань.

Одним із поширених суспільно небезпечних посягань, пов'язаних із професійною діяльністю журналіста, є умисне знищення або пошкодження його майна. Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, кількісні показники зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 347-1 КК України, протягом останніх років демонструють чітко виражену негативну тенденцію (якщо за 2015 рік зареєстровано чотири такі кримінальні правопорушення, то за 2016-й – 4, 2017-й – 8, 2018-й – 6; 2019-й – 3, 2020-й – 3, 2021-й – 7, 2022-й – 1, 2023-й – 1, 2024-й – 0, за січень–березень 2025-го – 1). Це зумовлено наявними конструктивними недоліками норм, які передбачені ст. 347-1 КК України, їх неузгодженістю з іншими суміжними статтями Особливої частини КК України, що призводить до відповідних складнощів під час кваліфікації. Недоліки спричинені й

відсутністю комплексних теоретичних досліджень кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста.

Нині зміст цієї норми не відповідає потребам правозастосування, принципам кримінального законодавства, а також побудований з порушенням правил законодавчої техніки. У зв'язку із цим дослідження проблемних питань кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста є необхідним й актуальним.

Наукова обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності забезпечується різноманітністю опрацьованих джерел, використанням низки різноманітних методів пізнання з урахуванням предмета дисертаційного дослідження та опрацювання нормативно-правових актів. Робота є комплексним науковим дослідженням цілої низки актуальних та дискусійних питань особливостей кримінально-правової оцінки умисного знищення чи пошкодження майна журналіста та його кримінально-правових наслідків. У результаті проведеного дослідження обґрунтовується необхідність та доцільність удосконалення відповідних положень Особливої частини КК України.

Об'єкт та предмет дослідження в цілому визначені коректно. Об'єкт та предмет співвідносяться з метою і завданнями дослідження. *Метою дисертації* є прикладне дослідження питань кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста, за результатами якого буде сформовано пропозиції щодо внесення змін до кримінального законодавства, а також практики його застосування.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі *задачі*: вивчити сучасний стан наукового розроблення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста; висвітлити етапи історичного розвитку кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста за національним законодавством; здійснити порівняльно-правовий аналіз зарубіжного та національного досвіду встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна

журналіста; визначити зміст родового, видового та безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України; окреслити ознаки об'єктивної сторони умисного знищення або пошкодження майна журналіста; охарактеризувати ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України; з'ясувати особливості суб'єктивної сторони досліджуваного складу кримінального правопорушення; виокремити особливості кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна журналіста; розглянути систему покарань за умисне знищення або пошкодження майна журналіста, на підставі чого сформулювати пропозиції щодо змінення санкції досліджуваного кримінального правопорушення; сформулювати пропозиції з удосконалення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста.

Структура дисертації надала можливість послідовно й системно проаналізувати особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста. Матеріал дисертації викладено логічно, оптимально співвіднесено загальні та конкретні питання, сформульовано необхідні наукові дефініції відповідно до обраної тематики.

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації; визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету і задачі відповідно до визначених об'єкта та предмета дослідження; охарактеризовано її методологію; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено відомості щодо апробації та публікацій авторки, у яких відображено основні положення роботи; викладено основні положення щодо структури та обсягу дисертації.

У першому розділі на підставі здійсненого дослідження засвідчено недосконалість стану доктринального опрацювання аналізованого питання. Визначено методологічні засади дослідження. На підставі вивчення історичних джерел виокремлено періоди розвитку кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста. Результати вивчення

зарубіжного досвіду стали корисними під час розроблення оптимальних підходів до вдосконалення змісту ст. 347-1 КК України.

У другому розділі визначено родовий, видовий та безпосередні об'єкти представництва в суді без повноважень, а також охарактеризовано потерпілого від зазначеного суспільно небезпечного діяння. Розкрито особливості об'єктивної сторони та усіх її обов'язкових ознак. Охарактеризовано суб'єкта та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 К України.

У третьому розділі розкрито особливості кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна журналіста, а також ознаки, за якими слід відмежовувати це діяння від інших кримінальних та адміністративних правопорушень. Визначено санкції ст. 347-1 КК України. Доведено, що з огляду на запропоновані зміни до диспозицій ст. 347-1 КК України, доцільно викласти в такій редакції санкції: ч. 1 – «карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років»; ч. 2 – «караються штрафом від однієї тисячі до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі той самий строк»; ч. 3 – «караються позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років»; ч. 4 – «караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років».

У висновках здійснено теоретичне узагальнення та сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна журналіста. Авторка засвідчила високий рівень володіння науковою методологією та методикою, уміння аргументовано викладати власні наукові погляди.

З огляду на зазначене, дисертація Т.О. Возної є оригінальною й актуальною як у науковому, так і в практичному аспектах.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, оволодіння методологією наукової діяльності.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми загалом, окремих її аспектів, дають підстави для висновку, що опрацьовані авторкою питання є теоретично і практично важливими, водночас недостатньо вивченими в науці кримінального права. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Т.О. Возної не викликають звісно певних зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи авторки. Зокрема, результати авторського емпіричного дослідження охоплювало: результати анкетування 300 працівників слідчих підрозділів Національної поліції України в м. Києві та восьми областях стосовно питань кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста; статистичні дані щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 347-1 КК України, за 2015–2025 роки.

Вивчення тексту роботи й опублікованих за темою дослідження праць дисертантки дає підстави для висновку про обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Правильне визначення об'єкта та предмета дослідження, формулювання на цій підставі взаємопов'язаних та взаємообумовлених завдань дало можливість авторці логічно та послідовно викласти матеріал, розкрити повно проблемні питання та надати своїм висновкам переконливої аргументації.

Опрацювання широкого масиву наукового, нормативного й емпіричного матеріалу, застосована методологія, зіставлення інформації, отриманої з різних

джерел, висунення та перевірка авторських робочих гіпотез, підтвердження отриманих висновків теоретичними положеннями інших авторів й емпіричними даними, коректність використання термінологічного апарату й нове бачення його уніфікації та систематизації забезпечили достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які дисертантка сформулювала в роботі. Поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанувала необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

На підставі аналізу змісту дисертації можна стверджувати, що авторці вдалося реалізувати поставлені завдання та отримати нові, цінні для науки результати. Слід зауважити, що практичну спрямованість дисертаційного дослідження, його ґрунтовну емпіричну базу, що додає положенням і висновкам ґрунтовності й забезпечує їх достовірність.

Високим є теоретичний рівень викладу матеріалу, авторка вміло застосувала різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувала законодавчі акти, судову й іншу практику, коректно полемізувала з іншими дослідниками, аргументовано обстоювала власну позицію, на підставі чого дійшла науково та практично значущих висновків. Основні положення дисертації, що виносяться на захист відповідають встановленим вимогам. Позитивним моментом роботи є вміння авторки обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, загалом характеризуються аргументованістю і послідовністю. У дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності – плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших комплексним науковим дослідженням кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста у

кримінальному праві. Заслужують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження висновки і положення, обґрунтовані *вперше* доведено, що родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України є суспільні відносини, що забезпечують громадянські (особисті), політичні, соціальні, економічні та культурні права та свободи людини і громадянина, і на основі цього, ураховуючи принцип структурності, запропоновано розмістити норму, передбачену ст. 347-1 КК України у V розділ Особливої частини КК України.

Про внесок автора у розвиток кримінального права свідчить і обґрунтована конкретизація структури суспільних відносин основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України, яка містить у собі: учасників (суб'єктів) відносин (з одного боку – журналіст, його майно, а з другого боку – це будь-яка фізична особа, держава, суспільство, юридична особа, що вступає у суспільні відносини з журналістом з приводу його законної діяльності); предмет відносин (забезпечення кримінально-правової охорони встановленого порядку здійснення законної професійної діяльності журналіста); соціальний зв'язок (з одного боку – журналіст, що здійснює законну професійну діяльність, з другого боку – інші учасники суспільних відносин зобов'язані не порушувати цей установлений порядок здійснення законної професійної діяльності журналіста).

Так само *вперше* аргументовано, що видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують безпеку законної професійної діяльності журналіста, аргументовано, що додатковим обов'язковим об'єктом цього кримінального правопорушення є право власності журналіста або його близьких родичів, а його додатковим факультативним об'єктом може бути встановлений порядок виконання службовими особами своїх повноважень або у випадку заподіяння журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї смерті через необережність – життя цих осіб.

Практичний інтерес представляє висловлена пропозиція про відсутність малозначності діяння в разі умисного знищення або пошкодження майна журналіста, якщо це не спричинило шкоду у великому розмірі. Також авторкою науково доведено необхідність встановити кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна журналіста, що вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або організованою групою.

Окремі положення були дисертантом *удосконалені*, а саме: а) положення, що знищення майна, що належить журналісту, його близькими родичами або членам сім'ї – це суспільно небезпечна дія, яка полягає в протиправному впливі на майно, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї, з метою припинення його фізичного існування, унаслідок якого він цілком втрачає свої споживчі властивості, економічну цінність, що унеможливорює його використання за призначенням, таке майно не може бути відновлено взагалі; б) наукову позицію, згідно з якою для встановлення причинно-наслідкового зв'язку під час кваліфікації дій винного за ст. 347-1 КК України слід встановити, що: 1) неможливість експлуатації майна, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї настала після вчинення його знищення або пошкодження; 2) знищення або пошкодження майна, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї стало тією умовою, без якої неможливість його експлуатації не відбулася або відбулася б в інший час та за інших умов; 3) неможливість експлуатації майна, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї має логічно впливати з розвитку умисного знищення або пошкодження його, а не бути результатом втручання інших людей або природних факторів. А для кваліфікованого складу додатково слід встановити, що спричинена неможливість експлуатації майна, що належить журналісту, його близьким родичам або членам сім'ї стала відповідною передумовою спричинення загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків.

Практичне значення одержаних результатів обумовлюється тим, що сформульовані пропозиції та практичні рекомендації використовуються у:

законотворчій сфері – під час розроблення законопроектів про внесення змін до КК України у частині кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста; *практичній діяльності* – для правильної реалізації кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста; *освітньому процесі* – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми»; *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення наукових положень щодо проблемних питань кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях України, шість тез доповідей, які оприлюднено на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях і засіданнях круглого столу. Опубліковані здобувачем наукові праці достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків проведеного дослідження.

Представлений у роботі матеріал побудований логічно і послідовно, аналіз матеріалів дисертації дає підстави для висновку що дисертацію оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог, викладено грамотно, літературною мовою, науковим стилем. Вивчення тексту дисертації дозволяє констатувати, що порушень будь-яких принципів академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід виокремити певні *недостатньо аргументовані*

положення, спірні оцінки аргументації або носять певною мірою суперечливий характер.

1. Необхідною складовою вступної частини дисертації є викладення методів проведеного дослідження. Авторка, дотримуючись цієї вимоги, починає виклад переліку використаних методів пізнання із поділу їх на загальнонаукові та спеціально-наукові. У цілому такий підхід є можливим, хоча наука права поділяє методи наукового пізнання на більшу кількість основних груп (рівнів), наприклад, філософські методи, загальнонаукові методи та спеціально-юридичні методи. Попри вказівку на поділ методів на групи, у підрозділі 1.1 дисертації «Сучасний стан та методологія дослідження кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна журналіста» авторка не дотримується такого поділу та викладає методи незалежно від приналежності їх до певної групи. Таке рішення авторки не впливає на якість здійсненого дослідження та окреслення його методології, однак для кращого розуміння системи методів правового дослідження доцільно вивчати їх, поділяючи на групи.

2. В підрозділі 3.1. дисертації авторка висвітлює особливості кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України, а також правила відмежування цього діяння від інших кримінальних правопорушень. Доцільно також було проаналізувати адміністративні правопорушення у контексті відмежування кримінальної від адміністративної відповідальності за схожі у ст. 347-1 КК України діяння.

3. Авторка не згадує про кількість кримінальних проваджень, які було проаналізовано в дослідженні. Хоча в роботі наведено окремі приклади із судової практики, проте вони не можуть свідчити про власний авторський науковий доробок. Теорія, як відомо, не може існувати без практики. Тому авторці слід було провести самостійне дослідження судової практики та посилити цим теоретичну основу роботи. Це дало б змогу виявити найскладніші проблеми в застосуванні ст. 347-1 КК України на практиці.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний або дискусійний характер і не позначаються на загальній позитивній оцінці дисертаційного дослідження, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту. Зміст роботи, емпірична база, висновки, акти впровадження відповідають встановленим вимогам і є завершеною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам.
На підставі зазначеного вважаю, що дисертація Возної Тетяни Олександрівни на тему «Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна журналіста» за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»; є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених авторкою досліджень, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для юридичної науки; відповідає вимогам, визначеним Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами), а також наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 щодо оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Авторка дисертації – Возна Тетяна Олександрівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент –
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Оксана БРИСКОВСЬКА

Мозень С.